

Beslút

Wy binne, foaral troch krante-advertinsjes, aardich goed op 'e hichte mei it (boppe-lokale) wedstriidkeatsen sûnt 1752 (it earste ferskiningsjier fan de Ljouwerter krante). De twa krante-stikken oer it keatsen ûnder arbeiders op tichelwurken foegje wat wêzentliks ta oan ús kennis fan in foarm fan priiskeatsen. It soe moai wêze as der noch mear fan sokke fynsten foar it ljocht komme: dy ferskerpje it dizenege byld dat wy no hawwe fan it keatsen yn bredere sin foar, lit ús sizze, 1897, it oprjochtingsjier fan it Keatsbûn. Ynformaasje hoecht net allinnich út de kranten te kommen: men kin ek tinke oan bedriuwspapieren, brieven en oare egodokuminten en, wa wit, foto's.¹⁶

Pieter Breuker

Noaten

- ↑ p.5
- ↑ Sjoch: Anne de Jong. 'West-Fries kaatsen in 2005'. Yn: *De Keatsfreon*, jr. 15 (2006), p. 45.
- ↑ Sjoch bygelyks: Hedman Bijlsma en Karel Verbeek. *"Niet over één nacht ijs"; geschiedschrijving van de schaatssport in Nederland ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Koninklijke Nederlandse Schaatsenrijders Bond*. Amersfoort, 1982, p. 51.
- ↑ Sa soe de SDAP pas yn 1894 oprjochte wurde.
- ↑ Yn de drokste tiid wurken op 'e Frjentsjerter tichelwurken de manlju deis achttjin en de froulju tolve oeren (Theo Kuipers. *De klei-industrie in Friesland rond 1860*. Net-publisearre skripsje skiednis Ubbo Emmius (NHL), 1980).
- ↑ PC-argyf Keatsmuseum Frjentsjer.
- ↑ Sjoch oer him: Doeke Zijlstra. 'Auke Miedema 1845-1898'. Yn: *Bondsorgaan Koninklijke Nederlandse Kaats Bond*, jrg. 11 (1983), nû. 7, pp. 8-13.
- ↑ Der wienen oars mear tichelwurken yn Berltsum, sa't de namme Oud-Tigchelwerk ek al oanjout. Sjoch: L. Kamminga. 'Ontwikkeling van de nijverheid in Menaldumadeel'. Yn: Oepke Santema en Ysbrand N. Ypma (einred.). *Skiednis fan Mename-radiel*. Ljouwert, 1972, pp. 221-224.
- ↑ *Leeuwarder Courant*, 18 juny 1888, p. 2. It Harnzer tichelwurk foel ûnder Mullum: it stie oan de Trekfeart ûnder Mullum (Koningsbuert).
- ↑ De sifers foar 1819 en 1871 komme út: Meindert Schroor. 'Friese kleiverwerkende industrie'. Yn: *Noorderbreedte*, jrg 14 (1990), temanûmer 'Wonen in Noord-Nederland', pp. 22-23, dy fan 1862 út de *Encyclopedie van Friesland* (Amsterdam/Brussel, 1958, p. 165. Dy lêste boarne (p. 717) jout ek oan dat der yn 1896 al 87 suvelfabriken wienen.
- ↑ Pieter Breuker. 'De PC: oardel ieu, mar fitaler as ea'. Yn: Pieter Breuker en Jan Pieter Janzen (einred.). *De fiifde woansdei; 150 jier PC (1853-2003)*. Franeker, 2003, p. 62.
- ↑ Schroor, *oanhelle wurk* noat 10, p. 23. By him ek mear literatuer oer tichelwurken.
- ↑ *Leeuwarder Courant*, 30 juny 1893, p. 9 resp. 14 augustus 1893, p. 7 resp. 2 novimber 1894, p. 9.
- ↑ *Leeuwarder Courant*, 27 juny 1873, p. 8 resp. 31 oktober 1873, p. 7. Oan 'e ein fan itselde jier gong it tichelwurk al wer oer yn oare han

nen: Klaas Arjens Wassenaar fan Sint Jabik kocht it doe neffens notariële akten fan 27 desimber 1873 (Tresoar inv. nû. 78106 resp. 485) frjemd genôch fan Alma. Hie dy it dan wer kocht fan Van der Meij? Omdat myn artikel net (primêr) oer tichelwurken giet, haw ik dizze saak net fierder útsocht, mar der is reden om der nochris nei te sjen.

¹⁵ *Leeuwarder Courant*, 25 juny 1888, p. 2.

¹⁶ Ik hie foar dit artikel fansels stomme graach in foto hawwe wollen fan it âlde 'bedriuwkeatsen', yn Berltsum of earne oars, mar dy koe ik net besette.

Alles aan de hang: een drama voor een sportfotograaf

‘Kiek, deze foto dêr bin ik hartstikke trots op. Ik won der in 2006 de silveren kamera met, in de sektor kunst en cultuur.’ Aan het woord is Gert Gort, nieuws- en sportfotograaf. Hij laat me een prachtige foto zien van een kunstproject op het strand van Terschelling tijdens het Oerol-festival van dat jaar. Het project heet ‘25 jaarringen’ en is bedacht en uitgevoerd door kunstenaar Rob Sweere. ‘Er zaten die middag wel vijftien fotografen in de duinen, die bijna allemaal dezelfde foto’s schoten. Die van mij werd door de jury uitgekozen vanwege de uitsnede die ik ervan gemaakt had. Zoiets beleef je maar eens in je leven. Schitterend!’

Nieuwsfotograaf

Het is opvallend. Ik kom voor een interview bij kaatsfotograaf Gert Gort aan huis en het eerste wat hij me laat zien, is de hierboven beschreven foto. Ook in zijn kamer hangt een aantal prachtige foto’s, maar niet één heeft te maken met sport, laat staan met kaatsen. ‘Het liefst fotografeer ik de ruige zeevaart. Met storm ben ik dan ook steevast hier in Harlingen op de zeedijk. Water heeft me van jongsaf aan geboeid. Als jongen was ik altijd te vinden bij de KNRM. En omdat ze mij kenden, accepteerden ze mij ook toen ik eens mee wilde bij een reddingsactie op het wad. Ik heb daar een heel bijzondere foto gemaakt van een vrouw die tijdens een zware storm, waarbij de golven over de boot sloegen, haar baby overdroeg aan een

bemanningslid van de KNRM. Een ontroerende foto.

Later bleekt dat de schipper een oude schoolkameeraad was.’

‘Van origine ben ik nieuwsfotograaf. In mijn beginjaren holde ik van hot naar her en probeerde van alle gebeurtenissen juist die ene bijzondere foto te maken. Geluk en pech spelen daarbij een grote rol. Zo raakte ik bij toeval eens betrokken bij een loos alarm op Schiphol, waarbij een robot langs me reed op zoek naar springstof. Had ik geen camera bij me! Maar het geluk zat me een andere keer mee toen ik via de radioscanner in de gaten kreeg dat een gijzelingsactie die begon in gevangenis De Marwei, eindigde in een verschansing op de Voorstraat in Harlingen. Het was bij wijze van spreken bij mij om de hoek en ik was er als de kippen bij. Mijn foto’s stonden in alle kranten.’

Kaatsfotograaf

‘Ik ben eigenlijk bij toeval in het kaatswereldje terecht gekomen. Jaap Spieker maakte altijd kaatsfoto’s voor de Franeker Courant, maar hij wilde het wat rustiger aandoen. Ik nam het geleidelijk steeds meer van hem over en de PC van 1993 was mijn eerste grote kaatsklus. Hoewel ik in Harlingen ben opgegroeid, wist ik helemaal niks van kaatsen. In die beginjaren was fotograaf Jan Tromp mijn leermeester. Ik ging altijd bij hem in de buurt staan, omdat hij me vertelde wanneer het spannend werd. Langzamerhand snapte ik

de regels en leerde de spelers kennen. Sinds het midden van de jaren negentig bezoek ik ongeveer 90% van alle belangrijke kaatswedstrijden. Ik denk dat ik de grootste fotocollectie heb op kaatsgebied, want ik heb sinds die tijd tienduizenden foto’s gemaakt, waarvan ik de negatieven en digitale opslag bewaar in grote archiefkasten op zolder.’

‘De jaren negentig waren moordend. ‘s Middags struinde ik de kaatsvelden af, ‘s avonds zat ik in mijn doka; ontwikkelen, drogen, fixeren, selecteren en afdrukken. Daarna de beschrijvingen uittypen en op de achterkant van de foto’s plakken. Het kwam vaak voor dat ik diep in de nacht naar Leeuwarden reed om een foto bij *Leeuwarder Courant* of *Friesch Dagblad* af te leveren. Wat dat betreft, gaat het nu een stuk gemakkelijker. Met de digitale fotografie kan ik nu goedkoper en sneller werken. Ik hoef nu ook niet meer rekening te houden met de 36 foto’s die ik voorheen op een rolletje kon houden.’

Op mijn vraag wat het moeilijkste is bij het fotograferen van kaatswedstrijden, geeft hij een verrassend antwoord: ‘Edward Jorna werd op een bepaald moment chef van de sportredactie van het *Friesch Dagblad*. Hij riep me bij zich en zei: ‘Jij wordt onze vaste kaatsfotograaf, maar ik wil elke week een andere foto.’ En dat is nu juist het allermoeilijkste bij het kaatsen. Het zijn altijd dezelfde spelers, met vaak

dezelfde houding of slagbeweging. Het is echt niet zo moeilijk om elke keer een actiefoto te maken of een foto van drie prijswinnaars met een krans om de nek voor het bestuurstentje. Maar de uitdaging is om telkens weer een andere invalshoek te bedenken. Zo probeer ik te werken met verschillende camerastandpunten. Dat geeft verrassende foto's. Dat kaatsen een intervalsport is, maakt het gemakkelijker. Je kunt vantevoren redelijk goed schatten waar je op moet richten.'

Expressie

Natuurlijk willen alle kranten een foto van een winnaar van wie de emotie op het gezicht valt af te lezen. Expressieve kaatsers als Johannes van Dijk, Sake Porte en Pieter Scharringa lieten zich prachtig fotograferen. Johannes mis ik nog altijd, hij kon na een geslaagde actie prachtig over het veld draven om de tegenstanders te imponeren. Dat mis ik wel eens bij de huidige generatie kaatsers. Simon Minnesma was lastig, hij had vaak de tong uit zijn mond en dat is natuurlijk geen fraai gezicht. Klaas Berkepas was een erg sympathieke speler, maar ja, hij was introvert en straalde weinig uit en liet zich daardoor moeilijk fotograferen. Als fotograaf vind ik het jammer dat Auke van der Graaf stopt. Hij heeft een prachtige expressieve uitdrukking en straalt een geweldige wilskracht uit.

Het moeilijkste moment om te fotograferen is de situatie bij een stand van 5-5 en 6-6. Dat is voor

"Tjitte Bonnema, koning van de boven..." Arum, 1997. Foto: Gert Gort.

een kaatsfotograaf een drama! Je wilt de winnaar in beeld. Je zit dan met het dilemma: moet ik de camera richten op de opslager of op de perkspeler? Eigenlijk zit ik in dezelfde situatie als de katter. We krijgen beiden maar één kans.'

De mooiste...

Als ik Gert vraag naar een van zijn mooiste kaatsfoto's, hoeft hij niet lang na te denken. Ogenblikkelijk tovert hij op de laptop een foto tevoorschijn van Tjitte Bonnema op de hoofdklasse partij in Arum van 1997. 'Tjitte was voor mij de koning van de boven,

wat een atletisch vermogen!' Gevraagd naar andere bijzondere foto's raakt hij niet snel uitgepraat. Hij laat me talloze prachtige foto's zien en we belanden ten slotte bij het Lanenkaatsen in Harlingen. 'Ik vind dat de meest onderschatte kaatspartij die er is. Er komen wel veel bezoekers, maar eigenlijk alleen Franekers en Harlingers. Deze partij verdient alleen al vanwege de sfeer veel meer bezoekers.' De foto's van Gert lijken het bewijs van zijn stelling te ondersteunen. We zien verhitte koppen van spelers en enthousiast meelevende toeschouwers. De foto's zijn stuk voor stuk kaatsmonumenten.

Sfeerbeeld van het Lanenkaatsen in Harlingen. Rechts vooraan de bekende Harlinger voetbaltrainer en kaatsliefhebber Johnny Ligthart. Foto: Gert Gort

Bijzonder zijn ook de foto's die hij in 2006 heeft gemaakt bij de onthulling van het beeld van Hotze Schuil door burgemeester Chris Arlman. 'Dit jaar kwam ik Arlman nog tegen op de Hotze Schuil-partij en maakte ik een praatje met hem, een uur later was hij er niet meer. Toen ik 's avonds de foto's uit 2006

nog eens bekeek, was ik er behoorlijk kapot van.'

Kaatsalbums

Gort profileert zich sinds kort ook met het maken van kaatsalbums en zijn foto's kunnen nu ook besteld worden via de site van de KNKB. Waarom deze

mogelijkheid? Gort werd door spelers met regelmaat gevraagd om foto's en heeft nu met de KNKB een overeenkomst gesloten dat zijn foto's via de KNKB-site besteld kunnen worden. Het werkt via een link naar www.sjootz.nl Iedereen kan daar zelf zijn kaatsfoto's bestellen en via een creditcard-systeem

betalen. Zowel de KNKB als Gort krijgt een deel van de opbrengst.

‘Omdat ik vanaf begin jaren negentig het kaatsen zeer intensief volg, heb ik van alle topkaatsers hun hele carrière in beeld. Zo had ik voor het kaatsalbum van Chris Wassenaar zelfs nog foto's uit de periode dat hij bij de CFK kaatste. Ik heb ondertussen al prachtige kaatsalbums gemaakt voor de afscheid nemende Gejanna Buma, Auke van der Graaf en Simon Minnesma.’ Maar Gert laat me ook thema-albums zien over het dameskaatsen en van jaaroverzichten bij de heren hoofdklasse. Wie meer wil zien, gaat naar zijn website www.fotografieertgort.nl. Daar staan prachtige voorbeelden van zijn kaatsalbums, maar ook hele series foto's van situaties tijdens de PC. ‘Er gaat behoorlijk wat tijd in zitten om de mooiste foto's te selecteren, deze te bewerken en dan in een fraaie compositie in een album te verwerken. Maar het geeft me veel voldoening om een kaatscarrière op deze manier nog eens extra mooi in beeld te brengen.’

Theo Kuipers

Klaas Berkenpas: Moeilijk te fotograferen? Foto: Gert Gort.

Impressie van de kaatsalbums die Gert Gort op bestelling levert. Foto: Gert Gort

Kloaten en kaatsbâlen

In de kamasutra an bâlspelfarianten fine wy ok 't kloatskieten. 't Is 'n eeuwenouwe sport, al beskreven in de Middeleeuwen. En hoe kin 't ok âns, dan binne wy om 1500 hine, doe't de Hollânse bedikers fan 't Bildt 't kaatsen met na Fryslând nammen. Ok 't kloatskieten is fan bûtten Fryslând ôns prevînsy in kommen, fan Twente en/of fan Dútslând út. Fanouds is 't kloatskieten 'n útdaagsport en d'r kin, krekt as bij 't kaatsen, ok 'n koaningskap an ferbonnen weze. 't Kaatsen had froeger ok syn daagpertijen. De Sjabuurtster Stannebuurtster koaning-kaatser Klaas Kuiken mocht graag een of meer kaatsers foor 'n pertijtsy útdage. 'Kom maar op, dinke jim dat jim fan my winne kinne? Wer speule wy om?'

Nou is d'r 'n nije form fan 'n daagpertij. 't Hoofdbestuur fan de KNKB daagt ôns út om farianten fan bâlspporten te beoefenen, met derin 't kaatsen as útgangsform. Muurkaatse, ik skreef der fleden jaar over, is der 'n foorbeeld fan. En nou sou 't best 's soa weze kinne dat ok 't kloatskieten, as bâlspelfariant en stimulâns om te gaan kaatsen, in Fryslând feerder terrain wint. 't Kloatskieten wort al speuld in Dútslând, Italië, België, Ingelând, Skotlând, Ierlând, Switserlând, Spanje, Poalen en ok in Australië en Amerika. Maar nag niet in Peru. Wij wille kaatsend feerder Fryslând in en de hele wereld over. 't Kloatskieten geeft nije kânsen. En kâns op meer peblyk.

'n Pertijtsy kloatskiete foorôfgaand an 'n frije formasy hoofdklasse-sundegwedstriid sil fast 'n prot peblyk

trekke. Want 't mooie fan kloatskieten is dat 't 't hele dorp deur speuld worre kin en je kinne ok nag 's 'n slag deur de omlêgende dorpen make. Om 'n uur of tien op sundegoffen beginne at de kerken in binne en niet met opsetsin deur die straat. Met de hoofdklassepertij op Stannemetsundeg as foorbeeld gaan wy al kloatskietend fia Froubuurt (121 kikers) en de Froubuurtster Súdhoek na Beetgum (239), Beetgum-môln (136) na Belkum (368). Om derna om 'n uur of half een te aindigen in 'e Waaie in St.-Anne. Wy hewe dan al 864 'man' op sleeptou. Met de Stannebuurtsters d'rbij sitte wy dan mooi boven de nije KNKB-norm fan dúzzend toeskouwers.

Kloatskiete is 'n mooie form fan 'n bâlspulstsy dat je met 'n groate groep as tiidferdriif of in wedstriidferband beoefene kinne. 't Woord 'kloot' het syn oorsprong in 't Gryks/Romeinse woord 'cglobus', aardkloot. Saai Van Maerlant al niet: 'De aarde is een grote kloot.' Maar 't woord kloot het ok wel 's 'n negative lading. 't Is ok maar krekt wanneer at je 't woord brúkke. In sechys en útdrukkings is 't faak en feul niet poasityf. 'Wat bistou 'n kloot' is 'n foor de hând lêgend foorbeeld. Maar 'kloatsak' is bij 't kloatskieten niet meer en minder as 't púdsy der't de bâlen, de kloaten, in metnommen worre foor 't gefal onderweegs 's een niet werom te finen is of kepot gaat.

't Hoofdbestuur fan de KNKB en folgelingen motte in 't ferlingde fan 't útdaagbelaid om met 't kaatsen de wereld te feroveren, de wat faker hoorde kwalifikasy

'kloatsakken' dan ok poasityf opfatte. Sij binne omers de dragers die't met nije spelfarianten 't Frise kaatsen feerder útdrage wille. Maar wete jim wer't ik my 'n bitsy sorgen over maak? Dat na ferloop fan tiid 't kloatskieten 't fan 't kaatsen as bâlspport winne sil: 't Frise kaatsen na de kloaten. Dat sou dos kloaten weze.

Leendert Ferwerda

Informasy kloatskieten: Martin Meijerink. *Het Groot Kloatschietersboek, een middeleeuws volksspel wordt volwaardige sport*. Venlo/Hengelo, 2005.